

Quæsitum est, Stichum statim libertatem consecuto, prius autem defuncto Seio, quam ad annum vicesimumquintum perveniret: an ab his, ad quos bona Seii pervenerunt, militia Stichum comparari debet; et si placet deberi, utrum statim militia comparanda sit? an eo tempore, quo Seius annum vicesimumquintum expleturus fuisset, si supervixisset? Respondit, cum placeat comparandum: non ante deberi, quam id tempus cessisset. — § 5. Posthumis heredibus institutis, et patre, et matre: et substitutione facta, actores manumisit, et pecunia eis legavit, et annua, et certis libertis suis legata, et aliis exteris plura: deinde post testamentum factum nata filia, codicillis ita cavit, *si quid testamento, quod ante hoc tempus feci, legavi cui, dari volui: peto ab his, uti tertiam partem Peti a filie meæ reddant*. Secundis autem tabulis facta pupillari substitutione, impuberibus libertis, quibus a parentibus libertates dedit, eo amplius alterum tantum, quantum in nummo, præter cibaria et vestiaria, dari voluit: quæsitum est, cum supervixisset filia testamento aperto et codicillis, postea autem debesserit, et fideicommissum datum ei de restituenda parte tertia ad heredes suos transmiserat: an etiam cibarium et vestiarium tertia partes ei per fideicommissum datæ esse videantur? Respondit, non videri. — § 4. Idem quæsitum, an eorum quæ codicillis per fideicommissum relicta sunt, tertia partes ad filiam pertinere deberent? Respondit, non deberi. Idem quæsitum, an alterum tantum a substitutione legatum, deducta tertia parte quantitatis legatorum testamento datorum, computari debeat: ut duæ partes quantitatis debeantur, præter codicillis, quibus tertiam partem codicillis legatorum ad filiam suam pertinere voluit? Respondit, integrum ex tabulis substitutionis deberi. — § 5. Cibaria et vestiaria per fideicommissum dederat, et ita adiecerat, *quos libertos meos, ubi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari jubeo, ut per absentiam filiarum mearum ad sarcophagum meum, memoriam meam quotannis celebrent*. Quæsitum est, uni ex libertis, qui a die mortis neque ad heredes accesserit, neque ad sepulchrum morari voluerit, an alimenta præstanda sint? Respondit, non præstanda.

19. Idem, [lib. 22 Digestorum].

Testamento ita cautum fuit: *Libertis meis cibaria, quæque alia præstabam, ab heredibus meis præstari volo*: unus ex libertis, ex voluntate patroni, rogatus sui gratia, quadriennio ante diem mortis abfuit: ex hac causa cibaria, quæ ante acceperat, mortis tempore non accepit: cui tamen liberti eodem testamento patronus, sicut et aliis, quos vivus manumiserat, legatum quinque dederat. Quæsitum est, an isti quoque cibaria, et reliqua, quæ cæteris libertis legata sunt, debeantur? Respondit, cur non?

20. Idem, lib. 3 Responsorum.

Stichus nutricis meæ nepos liber esio: cui decem aureos annuos dari volo: qui deinde, interpositis nominibus, eidem Stichum contubernalem ejus et liberos legavit, *nisque quæ vivus præstabat*: deinde alio capite *libertis omnibus, quæ vivus præstabat*, dari jussit. Quæro, an Stichus, præter suum legatum, et alimenta percipere possit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse. — § 1. Item *cum alimenta libertis utriusque sexus reliquerit a republica, et ex prædiis, quæ ei legavit, dari voluisset*: quæro, Stichum contubernalem et libertis utrum ab herede instituto, an a republica diaria et vestiaria, quæ vivus dabat, præstari deberent? Respondit, posse benigna voluntatis interpretatione dici, iis quoque a republica præstanda. — § 2. Titia usumfructum fundi legavit Mævio, ejusque fidei commisit, *ut ex redditu fundi præstaret Pamphile et Stichum annuos centenos nummos, quoad vivent*. Quæro, an mortuo Mævio, heres alimenta debeat? Respondit, nihil proponi, cur debeat præstari ab herede Titia: sed nec ab herede legatarii; nisi id testator manifeste probetur voluisse etiam finito usufructu præstari; si modo id quod ex usufructu receptum esset, ei rei præstandæ sufficeret. — § 3. Mater filio herede instituto, per fideicommissum libertatem Pamphilo servo dedit: eidem cibarium nomine legavit quinque aureos, et vestiarii in singulos annos quinquagenos, si cum filio ejus moratur. Quæro, filio defuncto, an alimenta debentur? Respondit, si conditioni paruisset, deberi et post mortem.

21. ULPIANUS, lib. 2 Fideicommissorum.

Diarii, [vel cibarii] relicti: neque habitationem, neque vestiarium, neque calciarium deberi palam est: quoniam de cibo tantum testator sensit.

22. VALENS, lib. 1 Fideicommissorum.

Cum alimenta per fideicommissum relicta sunt, non²⁷ adjecta quanti-

24. L. 15, in fin.; L. 18, in pr. supr. eod. — 25. L. 19, in pr. supr. de annuis legat. — 26. L. 15, § 1, supr. h. t.; L. 20, in pr. supr. de annuis legat.; L. 1, C. de legat. — 27. L. 14, supr. de annuis legat. — 28. L. 6, supr. h. t.

tate: ante omnia inspiciendum est, quæ defunctus solitus fuerat ei præstare; deinde, quid cæteris ejusdem ordinis reliquerit: si neutrum apparuerit, tum et facultatibus defuncti, et caritate ejus, qui fideicommissum datum erit, modus statui debet. — § 1. Qui fratris sui libertis alimenta debebat, is testamento vineas cum hac adjectione reliquerat, *ut habeant, unde se pascant*: si pro alimentis vineas reliquisset, non aliter eis ex fideicommissi causa eas præstari debere, quam si testamenti obligatione heredes liberassent: aut, si id omissum fuisset, et postea ex testamento agerent, doli mali exceptione tutum heredem futurum: scilicet si non minus valent vineæ, quam alimentorum æstimatio: illam autem adjectionem, *ut habeant, unde se pascant*, magis ad causam prælegandi, quam ad usumfructum constituendum pertinere.

25. PAULUS, lib. 4, ad Neratium.

Rogatus es, *ut quandam educes*: ad victum necessaria ei præstare cogendus es. Paulus: Cur plenius est alimentorum legatum, ubi dictum est²⁸ et vestiarium et habitationem contineri? Imo ambo exæquanda sunt.

TIT. II.

DE AURO, ARGENTO, MUNDO, ORNAMENTIS, UNGUENTIS, VESTE VEL VESTIMENTIS ET STATUIS LEGATIS.

1. POMPONIUS, lib. 6, ad Sabinum.

Si alii vestimenta, alii vestis muliebris separatim legata sit: detractis muliebris et ei adsignatis, qui specialiter legata sunt, reliquum alteri debetur. Idem est, cum alteri mundus muliebris, alteri argentum omne legatum esset, de argento, quod in mundo esset. Item si duæ statuæ marmoreæ tibi¹, et deinde omne marmor legatum esset: præter duas nulla statua marmorea legata est tibi. Idem, urbanis servis tibi legatis, si tibi dispensator legatus sit. — § 1. Cui certum pondus argenti dare heres jussus sit, ei pecuniam numeratam dando jure ipse liberatur, si in ea pecunia eadem æstimatio fuerit: quod ita verum est, si non certum genus² argenti legatum sit.

2. AFRICANUS, lib. 2 Quæstionum.

Qui tibi mandaverat, ut ornamenta in usum uxoris suæ emeris, eidem uxori (uti adsolet) legavit, quæ ejus causa parata erunt; tu deinde post mortem mandatoris, ignorans eum decessisse, emisti: non debebunt mulieri: quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. At si vivente testatore, muliere autem mortua, emeris: non ineleganter dicitur, inefficax hoc legatum esse, quando non possit vere dici, ejus causa paratum videri, quæ prius decessit. Eadem dicenda erunt, et si vivat quidem mulier, sed diverterit: et queratur, an post empta ei debeantur: quasi non videantur uxoris causa parata?

3. CELSUS, lib. 19 Digestorum.

Uxori legavit, *quæ ejus causa parata sunt*, et ante mortem divorci³: non deberi, quia adempta videantur, Proculus ait, nimirum facti quæstio est: nam potest nec repudiata adimere voluisse.

4. PAULUS, lib. 54, ad Edictum.

Cum quidam libertum suum in Asiam misisset ad purpuras emendas, et testamento uxori suæ lanam purpuream legasset: pertinere ad eam, si quam purpuram vivo eo libertus emisisset, Servius respondit.

5. AFRICANUS, lib. 2 Quæstionum.

Apud Pluphidium Quæstionum libro secundo ita scriptum est: *Si mulier mandaverit tibi, ut sibi uniones usus sui causa emeris: si tu post mortem ejus, cum putares eam vivere, emeris: Atilcinus negat esse legatos ei, cui mulier ita legaverit: ornamenta, quæ mea causa parata sunt erunt: non enim ejus causa videri parata esse, quæ jam mortua ea empta fuerint*.

6. MARCELLUS, libro singulari Responsorum.

Seia ab herede Publio Mævio ita legavit: *Antonie Terille do lego auri pondo tot, et unionem cum hyacinthis*: postea unionem solvit, neque ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem reliquit. Quæro, an heres ex causa fideicommissi æstimationem rei, quæ in hereditate non est, præstare debeat? Marcellus respondit, non debere. — § 1. Item quæro, si probari possit, Seiam aniones et hyacinthos quosdam in aliam speciem ornamentis, quod postea pretiosius fecit additis aliis

TIT. II. — 1. L. 100, § 1, supr. de legat. 5. — 2. L. 9, infr. h. t. — 3. L. 49, § pen. supr. de legat. 5. — 4. L. 2, supr. h. t.

gemmis et margaritis, convertisse: an hos uniones vel hyacinthos petere possit, et heres compellatur ornamento posteriori eximere, et præstare? Marcellus respondit, petere non posse: nam quid fieri potest, ut legatum vel fideicommissum durare existimetur: cum id quod testamento dabatur in sua specie non permanserit? nam quodammodo extinctum sit: ut interim omittam, quod etiam dissolutione ac permutatione tali, voluntas quoque videatur mutata. — § 2. Lucius Titius testamento ita scripsit, *Heredem meum volo, fideique ejus commito, ut i: patriam meam faciat porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas*. Quæro, an legatum valeat? Marcellus respondit, valere: et operis, cæterorumque, quæ ibi testator poni voluerit, legatum ad patriam pertinere: intelligi enim [potuit], aliquid civitali accedere ornamentum.

7. PAULUS, lib. 8, ad Plautium.

Si ita esset legatum, *Vestem meam, argentum meum, damnas esto dare*: id legatum videtur, quod testamenti tempore fuisset: quia præsens tempus semper intelligeretur, si aliud comprehensum non esset. Nam cum dicit, *Vestem meam, argentum meum*: hac demonstratione meum præsens non futurum tempus ostendit. Idem est et si quis ita legaverit, *servos meos*.

8. Idem, lib. 9, ad Plautium.

Plautius: Mulier ita legavit, *Quisquis mihi heres erit, Titia vestem [meam], mundum, ornamentaque muliebris damnas esto dare*. Cassius ait, si non apparet, quid sensisset, omnem vestem secundum verba testamenti legatum videri. Paulus: Idem Javolenus scribit, quia verisimile est [inquit], testatricem tantum ornamentorum universitati derogasse, quibus significationem muliebrum accommodasset: accedere eo, quod illa demonstratio, *muliebris*, neque vesti neque mundo applicari, salva ratione recti sermonis potest.

9. MODESTINUS, lib. 9 Regularum.

Cum certum auri vel argenti pondus legatum est, si non⁵ species designata sit: non materia, sed pretium⁶ præsentis temporis præstari debet.

10. POMPONIUS, lib. 5, ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius ait: Si paterfamilias uxori vas, aut vestimentum, aut quippiam aliud ita legavit, *quod ejus causa emptum paratumve esset*: id videtur legasse, quod⁷ magis illius quam communis usus causa, paratum esset. Pomponius: sed hoc verum est, non solum si ipsius viri et uxoris [communis usus], sed etiam si liberorum ejus, aut alterius alicujus communis usus fuerit: id enim videtur demonstrasse, quod proprio usui uxoris comparatum sit. Sed quod Quintus Mucius demonstrat, vas, aut vestimentum, aut quid aliud: efficit ut falsa sint, quæ subjecimus; multum enim interest, generaliter an specialiter legentur hæc; nam si generaliter (veluti ita, *quæ uxoris causa comparata sunt*) vera est illius definitio: si vero ita scriptum fuerit, *vestem illam purpuram*, ut certa demonstraret [licet adjectum sit, *quæ ejus causa emptum paratumve esset*]: licet neque empta, neque parata, neque in usum et data sint legatum omnimodo valet: quia certo corpore legato, demonstratio⁸ falsa posita non peremit legatum; veluti si ita sit scriptum, *Sichum quem ex venditione Titii emi*: nam si neque emit, aut ex alia venditione emit, legatum nihilominus valet. Plane si ita legatum fuerit: *Vas, aut vestimenta*: [aut] *quæ uxoris causa parata sunt*: tunc æque erit vera Quinti Mucii sententia; quo casu sciendum est, etiam si aliene res hæ fuerint, quas putavit⁹ testator suas esse, heredem teneri, ut eas det.

11. PROCLUS, lib. 5 Epistolarum.

Si quis legaverit aurum, gemmas, margaritas, quæ in eo auro essent: etiam id aurum, cui neque gemmæ neque margaritæ inessent, legasse videtur.

12. PAPINIUS, lib. 17 Quæstionum.

Si imaginem legatam heres derasit, et tabulam solvit: potest dici, actionem ex testamento durare: quia legatum imaginis, non tabulæ fuit.

13. SCEVOLA, lib. 15 Digestorum.

Uxori quis legavit his verbis: *Mundum muliebre omnem, ornamenta, et quidquid vivis dedi, donavi, ejus causa comparavi, confeci: id omne dari volo*. Quæsitum est, an carrucha dormitoria cum mulis, cum semper uxor usa sit, ei debeat? Respondit, si ejus usus

5. L. 1, in fin. supr. eod. — 6. L. 35, in pr. infr. eod. — 7. L. 45, supr. de legat. 5. — 8. L. 35, in pr. infr. de condit. et demonstrat. — 9. L. 10, C. de legat. — 10. Adde L. 25, § 2, supr. de rei vind. — 11. L. 57, supr. de usu et usur. legat.: L. ult. supr. de usur. ear. rer. —

causa habita esset, deberi. Idem quæsitum, an ex eadem clausula vestis, quam ancillis, vel lexicariis ejusdem uxoris suæ comparaverat vel fecerat, præstanda esset? Respondit, præstandam.

14. POMPONIUS, lib. 5, ad Sabinum.

Si statuam legavero, et postea ex alia statua brachium¹⁰ ei adjecero: omnimodo statua a legatario vindicari potest.

15. SCEVOLA, lib. 15 Digestorum.

Species auri et argenti Seia legavit, et ab ea petiit in hæc verba: *A te, Seia, peto, ut, quidquid tibi specialiter in auro, argento, legavi, id cum mortis reddas, restituas illi et illi vernis meis: quarum rerum ususfructus, dum vives, tibi sufficiet*. Quæsitum est, an ususfructus auri et argenti solus legatariæ debeat? Respondit, verbis, quæ proponerentur¹¹, proprietatem legatam addito onere fideicommissi.

16. Idem, lib. 18 Digestorum.

Filium in potestate patris manentem mater scripsit heredem, et eique patrem Mævium substituit, et ita scripsit: *Quisquis mihi heres erit, fidei ejus commito, uti ornamenta mea omnia, aurum, argentum, vestimenta, quibus ego usa sum, ne veniant, et filia mea reserventur*. Quæsitum est: cum, filia recusante, pater ex substitutione heres extitisset, et intestato decessisset, filia autem bonis ejus abstinuerat: an fideicommissum petere possit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri patris utiliter fideicommissum. Claudius: Quoniam verbo *servandi*, quod scriptum est, videri in id tempus dilatum fideicommissum, quo¹² sui juris futurus esset is, cui dabatur.

17. ULPIANUS, lib. 24, ad Sabinum.

Si gemma ex anulo legetur, vel aliæ materiae junctæ, vel emblemata recte legantur, et separantur, et præstanda sunt.

18. SCEVOLA, [lib. 22 Digestorum].

Qui uxori suæ legaverat honorum suorum decimam et mancipia et species argenti quas expresserat: eidem anulos et vestem reddi ab heredibus petiit, quasi propria uxoris fuissent. Quæsitum est, si uxoris non fuerint: an præstari ex causa legati deberent? Respondit, legandi animo dedisse ea videri, nisi contrarium ab herede approbatur. — § 1. Idem testator fidei commisit uxoris, ut quidquid ad eam ex testamento ejus pervenisset, alumno communi restitueret. Quæsitum est, an etiam eas res, quas proprias uxoris suæ fuisse testator sciat, eique reddi precepit, alumno præstare debeat? Respondit: si propriæ fuissent, non debere: si legato acquirerentur, debere. — § 2. Mulier testamento et postea codicillis multas species vestis, argenti, quas vel ipsa se confecisse vel habere significavit, specialiter per fideicommissum reliquit. Quæsitum est, an non aliæ legatariis cederent, quam quæ in hereditate inventæ essent? Respondit, eas cedere, quæ inventæ essent.

19. ULPIANUS, [lib. 20, ad Sabinum].

Cum aurum vel argentum legatum est: quidquid auri argenteque relictum sit, legato continetur, sive factum¹³, sive infectum: pecuniam autem signatam placet eo legato non¹⁴ contineri. — § 1. Proinde si certum¹⁵ pondus auri sit legatum, vel argenti: magis quantitas legata videtur: nec ex vasis tanget. — § 2. Sed si argenti facti pondo centum sint legata: ex facto argento debebitur legatum. Unde est quæsitum apud Celsum, an et vascula possit separare? Et scripsit vascula non separatum, licet ei optio fuerit relicta. — § 3. Idem Celsus libro 19 Quæstionum querit, si centum pondo argenti fuerint relicta, an replumbari debeant, ut sic appendantur? Et Proculus et Celsus aiunt, exempto plumbis appendi debere: nam et emptoribus replumbatæ adsignantur, et in rationes argenti pondus sic deferuntur: quæ sententia habet rationem. — § 4. Plane si cui vascula argentea, ut puta lances quadratæ sint legate: etiam plumbum quo continentur, cum sequetur. — § 5. Simili modo queritur, si cui argentum legetur, an emblemata aurea, quæ in eo sunt, eum sequantur? Et Pomponius libro 5 ex Sabino distinguit multum interesse, certum pondus ei argenti facti legetur, an vero argentum factum: si pondus, non contineri: si argentum factum, contineri: quoniam argento cedit, quod ad speciem argenti junctum est; quemadmodum clavi aurei, et purpuræ pars sunt vestimentorum. Idem Pomponius libro 5 Epistolarum: Et si non sunt clavi vestimentis consuti: tamen veste legata contineri. — § 6. Idem Celsus libro 19 Digestorum, Commentariorum septimo scribit, auro legato ea quæ inaurata sunt non deberi: nec aurea emblemata¹⁷, quæ in absidibus argenteis sint. — § 7. An autem auri

12. L. ult. § pen. supr. de legat. 5. — 13. L. 19, in pr. infr. ad SC Trebell. — 14. L. 78, § 4, supr. de legat. 5. — 15. L. 47, § 1, infr. h. t. — 16. L. 1, in fin.; L. 9, supr.: L. 35, infr. eod.; adde L. 55, in pr. C. de donat. — 17. L. 51, § 1, infr. h. t.

appellatione anuli aurei contineantur, quaeritur? Et Quintus Saturninus libro 10 ad Edictum scribit, contineri. — § 8. Lectum plane argenteum, vel si qua alia supellex argentea fuit, argenti appellatione non continetur, si numero argenti habita non est: ut in junctura argentea scio me dixisse, quod non in argentario paterfamilias reponerat. Sed nec candelabra, nec lucernae argenteae, vel sigilla, quae in domo reposita sunt, vel imagines argenteae, argenti appellatione continebantur: nec speculum [vel] parietis adfixum, vel etiam quod mulier mundi causa habuit: si modo non in argenti numero habita sunt. — § 9. Argento facto legato, Quintus Mucius ait, vasa argentea contineri: veluti parapsidas, acetabula, tryllas, pelves, et his similia: non tamen quae supellectilis sunt. — § 10. Sed cui vasa sint legata, non solum ea continentur, quae aliquid in se recipiant edendi bibendique causa paratum, sed et quae aliquid sustineant: et ideo scutellas vel promulsidaria contineri. Repositoria quoque continebantur: nam vasorum appellatio generalis est: dicimus vasa vinaria et navalia. — § 11. Infecti autem argenti appellatio rudem materiam continet, id est, non factam. Quid ergo, si ceptum sit argentum fabricari, nondum perfectum? utrum facti an infecti appellatione contineatur, dubitari potest: sed puto magis facti. Certe si iam erat factum, sed celebratur, facti appellatione continebitur. An et caelati continebitur, quod caelari ceptum? et puto contineri, si cui forte caelatum sit argentum legato. — § 12. Si cui escarium argentum legato sit: id solum debebitur, quod ad epulandum in ministerio habuit [id est, ad esum et potum]. Unde de aquinario dubitatum est: et puto contineri: nam et hoc propter escam paratur. Certe si caccabos argenteos habebat, vel miliarium argenteum, vel sartagine[m], vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an escario contineatur? et haec magis coinatorii instrumenti sunt. — § 13. Perveniamus et ad gemmas inclusas argento, auroque: et ait Sabinus, auro argenteo¹⁹ cedere: ei enim cedit, cuius major est species: quod recte expressum; semper enim cum quaerimus, quid cui cedat, illud spectamus, quid cuius rei ornandae causa adhietur: ut accessio²⁰ cedat principali; cedent igitur gemmae phialis, vel lancibus, incluse auro, argenteo. — § 14. Sed et in coronis mensurarum gemmae coronis cedent, et haec mensis. — § 15. In margaritis quoque et auro idem est: nam si margaritae auri ornandi gratia adhibita sunt, auro cedunt: si contra, aurum margaritis cedet. — § 16. Idem et in gemmis anulis inclusis. — § 17. Gemmae autem sunt perlucente materiae: quas [ut refert Sabinus] lib. ad Vitellium Servius [a] lapillis eo distinguebat, quod gemmae essent perlucente materiae, veluti smaragdi, chrysolithi, amethysti: lapilli autem contrariae superioribus naturae, ut obsidani, vententani. — § 18. Margaritae autem nec gemmis nec lapillis contineri, satis constitisse, ibidem Sabinus ait: quia concha apud rubrum mare et crescit, et coalescit. — § 19. Murrina autem vasa in gemmis non esse Cassius scribit. — § 20. Auro legato, vasa aurea continentur: et gemmis, gemmae [vasa]; secundum haec sive gemmae sint in aureis vasis, sive in argenteis, auro argenteo cedent: quoniam hoc²¹ spectamus, quae res, cuius rei ornandae causa fuerit adhibita, non quae sit pretiosior.

20. PAULUS, [lib. 5, ad Sabinum].

Si ut habiliter gemmae geri possint, incluse auro fuerint: tum aurum gemmis dicimus cedere.

21. POMPONIUS, [lib. 6, ad Sabinum].

In argento potorio²² utrum id dantaxat sit, in quo bibi possit; an etiam id, quod ad preparationem bibendi comparatum est: veluti colum nivarium, et urceoli: dubitari potest, sed propius est, ut haec quoque insint. — § 1. Unguentis legatis, non tantum ea legata videntur, quibus unguimur voluptatis causa, sed et valetudinibus²³: qualia sunt commagena, glaucina, crina, rosa, mura, colum, nardum purum: hoc quidem etiam, quo elegantiores sint et mundiores, unguuntur feminae. — § 2. Sed de aquinario Cassius ait, consultum se respondisse, cum alteri argentum potorium, alteri escarium legatum esset, escario cedere.

22. ULPIANUS, [lib. 22, ad Sabinum].

Vestimentum id est, quod detextum est, etsi defectum non sit: [id est, si sit consummatum]. Quod in tela est, nondum [per]textum, vel detextum, contextum appellatur. Quisquis igitur vestem legaverit: neque stamen, neque subtemen legato continebitur.

23. Idem, [lib. 44, ad Sabinum].

Vestis an vestimenta legentur, nihil refert. — § 1. Vestimentorum sunt omnia lanæa, lineaque, vel serica, vel bombucina, quae induendi, praecingendi, amiccandi, insternendi, injiciendi, incubandive causa parata

18. L. 52, § 5, infr. cod. — 19. § ult. infr. h. l. — 20. L. 10, L. 29, infr. cod.; § 26, Inst. de rer. divis. l. 25, § 5, supr. de rei vind. — 21. § 13, supr. h. l. — 22. L. 36, in fin. infr. h. l. — 23. L. 25, in fin. infr. cod. — 24. L. 25, § 10; L. 26, infr. cod. — 25. Fac. L. 81, § 1,

sunt: et quae his accessionis vice cedunt, quae sunt insitae picturae, claviculae, qui vestibus insuntur. — § 2. Vestimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Virilia sunt, quae ipsius patrisfamilias causa parata sunt: veluti toga, tunica, palliola, vestimenta, stragula, amittapa, [et] saga, reliquaque similia. Puerilia sunt, quae ad nullum alium usum pertinent, nisi puerilem: veluti toga praetexta, aliculae, chlamydes, pallia, quae filiis nostris comparamus. Muliebria sunt, quae matrisfamilias causa sunt comparata, quibus vir non facile uti potest sine vituperatione, veluti stola, pallia, tunicae, capilia, zona, mitra²⁴, quae magis capitis legendi, quam ornandi causa sunt comparata, plagulae, penulae. Communia sunt, quibus promiscue utitur mulier cum viro: veluti si [ejusmodi] penula palliumve est, et reliqua hujusmodi, quibus sine reprehensione vel vir vel uxor utitur. Familiaria sunt, quae ad familiam vestiendam parata sunt: sicuti saga, tunicae, penulae, linthea, vestimenta, stragula et consimilia. — § 3. Vestis etiam ex pellibus constabit,

24. PAULUS, [lib. 11, ad Sabinum].

Cum et tunicas, et stragulae pellicia nonnulli habeant.

25. ULPIANUS, [lib. 44, ad Sabinum].

Argumento sunt etiam nationes quaedam, veluti Sarmatarum, quae pellibus teguntur. — § 1. Aristo etiam coactilia vesti cedere ait, et tegimenta subselliorum huic legato cedere. — § 2. Vittae margaritarum, item fibulae ornamentorum magis, quam vestis sunt. — § 3. Tapeta vesti cedunt, quae aut sterni aut injici solent. Sed stragulas, et babilonicae, quae equis insterni solent, non puto vestis esse. — § 4. Fasciae crurales pedulesque, et impilia, vestis loco sunt, quia partem corporis vestiunt. Alia causa est odonum: quia usum calciametorum praestant. — § 5. Cervicalia quoque vestis nomine continentur. — § 6. Si quis addiderit vestem suam, apparet, de ea eum sensisse, quam ipse in usus suos habuit. — § 7. Calcitae etiam vestis erunt. — § 8. Item pelles caprinae et aguiniae vestis erunt. — § 9. Muliebri veste legata, et infantilem contineri, et puellarum, et virginum²⁵, Pomponius libro 22 ad Sabinum recte scribit: mulieres enim omnes dici, quaecumque sexus feminae sunt. — § 10. Ornamenta muliebria sunt, quibus mulier ornatur, veluti inanes, armillae, viriolae, anuli, praeter signatorios²⁶, et omnia, quae ad aliam rem nullam parantur, nisi corporis ornandi causa: quae ex numero etiam haec sunt, aurum, gemmae, lapilli, quia aliam nullam in se utilitatem habent. Mundus muliebris est, quo mulier mundior fit: continentur eo specula, matulae, unguenta, vasa unguentaria, et si qua similia dici possunt: veluti lavatio, triscus. Ornamentorum haec: vittae, mitra²⁷, semimitrae, calantica, acus cum margarita quam mulieres habere solent; reticula, crocufantia. Sticut et mulier potest esse muliera, non tamen ornata: ut solet contingere in his, quae se emundaverint lotae in balneo, neque se ornaverint: et contra est aliqua ex somno statim ornata, non tamen commundata. — § 11. Margaritae, si non solutae sunt, vel qui alii lapides, si quidem exemptiles sint, dicendum est ornamentorum loco haberi. Sed etsi in hoc sint resoluti, ut componantur, ornamentorum loco sunt. Quod si adhuc sint rudes lapilli, vel margaritae, vel gemmae, ornamentorum loco non erunt: nisi alia mens fuit testantis, qui haec quoque, quae ad ornamenta paraverat, ornamentorum loco, et appellatione comprehendi voluit. — § 12. Unguenta, quibus valetudinibus²⁸ causa unguimur, mundo non continentur.

26. PAULUS, lib. 11, ad Sabinum.

Quamvis quaedam ex veste magis ornatus gratia, quam quo corpus tegant, comparantur: tamen, quod eo nomine sint reperia, potius habenda esse vestis numero, quam ornamentorum. Similiter ornamentorum esse constat, quibus uti mulieres venustatis et ornatus causa coeperunt: neque referre, si quaedam eorum alium quoque usum praebant, sicuti mitrae, et anademata: quamvis enim corpus tegant, tamen ornamentorum, non vestis esse.

27. ULPIANUS, [lib. 44, ad Sabinum].

Quintus Mucius lib. 2 Juris civilis ita definit, argentum factum, vas argenteum videri esse. — § 1. An cui argentum omne legato est, ei nummi quoque legati esse videantur, quaeritur? Et ego puto, non contineri: non facile enim quisquam argenti numero nummos computat. Item argento facto legato, puto, nisi evidenter contra sensisse testatorem appareat, nummos non contineri. — § 2. Argento omni legato, quod suum esset: sine dubio non²⁹ debetur id, quod in credito esset: hoc ideo, quia non videtur suum esse, quod vindicari non possit. — § 3. Cui aurum

supr. de legat. § 1, L. 15, in pr. infr. de verb. sign. — 26. L. 75, infr. d. t. — 27. L. 25, § 2, supr. h. l. — 28. L. 21, § 1, supr. cod. — 29. L. 19, in pr. supr. cod. — 30. L. 34, in pr. infr. cod.

vel argentum factum legato est, si fractum, aut collisum sit, non continetur. Servius enim existimat, aurum vel argentum factum id videri, quo commodè uti possumus: argentum autem fractum et collisum non incidere in eam definitionem, sed infecto contineri. — § 4. Cui legato est aurum omne, quod suum esse, cum moreretur, vindicare potuit: suum esse. Sed si qua distributio ejus rei facta est, tunc interest, quomodo sit legato. Si factum aurum legato est, omne ad eum pertinet, cui legato est, ex quo auro aliquid est effectum: sive id suae, sive alterius unionis causa paratum esset: veluti vasa aurea, emblemata, signa, aurum muliebre, et caetera, quae his rebus sunt similia. Sed si infectum legato est, quod ejus ita factum est, ut eo, [quod] ad rem comparatum est, non possit uti sine refectione, quodque ab eo paterfamilias infecti numero fuerat, id videtur legato esse. Si autem aurum vel argentum signatum legato est, id paterfamilias videtur testamento legasse, quod ejus aliqua forma est expressum: veluti, quae Philippi sunt, itemque nomismata et similia. — § 5. Argenti legato, non puto ventris causa habita scaphia contineri: quia argenti numero non habetur. — § 6. Argentum factum recte quis ita definiat, quod neque in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in supellectili, neque in mundo, neque in ornamentis insit.

28. ALFENUS [VARUS], lib. 7 Digestorum.

Cum in testamento alicui argentum, quod usus sui causa paratum esset, legaretur, itemque vestis, aut supellex: quaesitum est, quid cuiusque usus causa videretur paratum esse: utrumne id argentum, quod victus sui causa paratum paterfamilias ad cottidianum usum parasset: an et si eas mensas argenteas et ejus generis argentum haberet, quo ipse non temere uteretur, sed commodare ad ludos, et ad caeteras apparatusiones soleret? Et magis placet, quod³¹ victus sui causa paratum est, tantum contineri.

29. FLORENTINUS, [lib. 11 Institutionum].

Si quando alterius generis materia auro argenteo injecta sit: si factum aurum vel argentum legatur, et id, quod injectum³² est debetur. — § 1. Utra autem aurius materia sit accessio³³, visu³⁴ atque usu rei, consuetudinis patrisfamilias aestimandum est.

30. PAULUS, [lib. 1, singul. de Adsignatione libertorum].

Si quis ita legaverit: Uxori meae mundum, ornamenta, seu quae ejus causa paravi, do lego: placet omnia deberi. Sicuti cum ita legatur, Titio vina, quae in urbe habeo, seu in portu, do lego [omnia debent]. Hoc enim verbum seu ampliandi legati gratia positum est.

31. LABEO, [lib. 2 Posteriorum a Javoleno epitomatorum].

Qui lancem maximam, minorem, minimam relinquebat, ita legaverat, Lancem minorem illi lego: mediae magnitudinis videri legatam lancem responsum est, si non appareret, quam lancem ex his paterfamilias demonstrare voluisset.

32. PAULUS, [lib. 2, ad Vitellium].

Pediculus argenteis adjuncta sigilla aenea, caeteraque omnia, quae ad eandem similitudinem redigi possunt, argento facto cedunt. — § 1. Auro facto adnumerantur gemmae anulis incluse: quippe anulorum sunt. Cymbia argentea crustis aureis illigata: margaritae, quae ita ornamentis muliebris contextae sunt, ut in his aspectus auri poterit sit, auro facto adnumerantur. Aurea emblemata, quae in [lapidibus], apsidibus³⁵ argenteis essent, et replumbari possent: debent Gallus ait: sed Labeo improbat. Tubero autem, quod testator auri numero habuisset, legatum debere ait: alioquin aurata et inclusa vasa alterius materiae, auri numero non habenda. — § 2. Argento potorio vel escario legato, in his, quae dubium est ejus generis sint, consuetudinem patrisfamilias spectandam: non etiam in his, quae certum est ejus generis [non] esse. — § 3. Quidam primipilaris uxori suae argentum escarium legaverat. Quaesitum est, cum paterfamilias in argento suo vasa habuerit, quibus et potabat et edebat: an legato haec quoque vasa continerentur? Scaevola respondit, contineri. — § 4. Idem, cum quaereretur de tali legato, Hoc amplius filia mea dulcissima e medio sumio, sibi que habeo ornamentum omne meum muliebre cum auro, et si qua alia muliebria apparuerint: cum testatrix negotiatrix fuerit, an non solum argentum, quod in domo, vel intra horreum usibus ejus fuit, legato cedat; sed etiam quod in basilica fuit muliebre: respondit, si testatrix habuit proprium argentum ad usum suum paratum, non videri id legato, quod negotiandi causa venale proponi soleret: nisi de eo quoque sensisse, is, qui petat, probet.

35. L. 205, infr. de verb. oblig. — 32. L. 52, infr. h. l. — 33. L. 19, § 25, supr. cod. — 34. L. 32, § 5, infr. cod. — 35. L. 19, § 6, supr. cod. — 36. L. 29, in fin. supr. cod. — 37. Vide litem L. 110, in fin. infr. de verb. oblig. — 38. L. 27, § 2, supr. h. l. — 39. L. 7, supr.

— § 5. Neratius Proculus refert ita respondisse, vasis electricis legatis, nihil interesse, quantum ea vasa, de quibus quaeritur, argenti aut electri habebant. Sed utrum argentum electro, an electrum argento cedat? Id ex aspectu³⁶ vasorum facilius intellegi posse: quod si in obscuro sit, inspiciendum est, in utro numero ea vasa is, qui testamentum fecit, habuerit. — § 6. Labeo testamento suo Neratiae uxori suae nominatim legavit, vestem, mundum muliebre[m] omnem, ornamentaque muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, versicoloria facta infectaque omnia, etc., sed non mutat substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio, quia Labeo testamento lanam, ac deinde versicoloria scripsit, quasi desit lana tineta, lana esse: detractoque verbo versicoloria, nihilominus etiam versicoloria debebantur, si non appareat, aliam defuncti voluntatem fuisse. — § 7. Titia mundum muliebre[m] Septiciae legavit: ea putabat, sibi legata et ornamenta, et monilia, in quibus gemmae et margaritae insunt, et anulos, et vestem tam coloriam, quam versicoloriam. Quaesitum est, an haec omnia mundo continentur? Scaevola respondit, ex his, quae proponerentur, duntaxat argumentum balnearum mundo muliebri contineri. — § 8. Item cum in aures, in quibus duae margaritae elenchis, et smaragdi duo, legasset, et postea elenchos eisdem detraxisset: et quaereretur, an nihilominus detractis elenchis in aures deberentur: respondit, deberi, si maneant in aures, quamvis margaritae eis detractae sint. — § 9. De alio idem respondit, cum quaedam ornamentum mammillarum ex cylindris triginta quatuor et tumpans margaritis triginta quatuor legasset, et postea quatuor ex cylindris, etiam sex de margaritis detraxisset.

35. POMPONIUS, [lib. 4, ad Quintum Mucium].

Inter vestem virilem et vestimenta virilia nihil interest: sed difficultatem facit mens legantis, si et ipse solitus fuerit uti quadam veste, quae etiam mulieribus conveniens est; itaque ante omnia dicendum est, eam legatam esse, de qua senserit testator: non quae revera aut muliebris, aut virilis sit: nam et Quintus [Titius] ait, scire se quandam senatorum muliebris conatoris uti solitum: qui, si legaret muliebre[m] vestem, non³⁷ videretur de ea sensisse, quae ipse quasi virili utebatur.

34. Idem, [lib. 9, ad Quintum Mucium].

Scribit Quintus Mucius, Si aurum suum omne paterfamilias uxori suae legasset, id aurum, quod aurifici faciendum dedisset, aut quod ei deberetur, si ab aurifice ei repensum non esset, mulieri non debetur. Pomponius: Hoc ex parte verum est, ex parte falsum. Nam de eo, quod debetur, sine dubio, utputa si auri libras stipulatus fuerit, hoc³⁸ aurum, quod ei deberetur ex stipulatu, non pertinet ad uxorem: cum illius factum adhuc non sit: id enim, quod suum esset, non quod in actione haberet, legavit. In aurifice falsum est, si aurum dederit, ita ut ex eo auro aliquid sibi faceret: nam tunc, licet apud aurificem sit aurum, dominium tamen non mutabit; manet tamen ejus, qui dedit, et tantum videtur mercedem praestaturus pro opera aurifici: per quod eo perducimur, ut nihilominus uxori debeatur. Quod si aurum dedit aurifici, ut non tamen ex eo auro fieret sibi aliquid corpusculum, sed ex alio: tunc quatenus dominium transit ejus auri ad aurificem (quippe quasi permutatione fecisse videatur), et hoc aurum non transit ad uxorem. — § 2. Item scribit Quintus Mucius, si maritus uxori, cum haberet quinque pondo auri, legasset ita, Aurum, quodcumque uxoris causa paratum esset, uti heres uxori daret: etiam si libra auri inde venisset, et mortis tempore amplius quam quatuor librae non deprehenderent, in totis quinque libris heredem esse obligatum: quoniam articulus est praesentis³⁹ temporis demonstrationem in se continens. Quod ipsum, quod auri ad [ip]am] juris obligationem pertineat, recte dicitur, id est, ut ipso jure heres sit obligatus: verum sciendum, si in hoc alienaverit testator inde libram, quod deminueret vellet ex legato uxoris suae, tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptioni, ut si perseveraverit mulier in petendis quinque libris, exceptione doli mali submoveatur: sed si ex necessitate⁴⁰ aliqua compulsus testator, non quod vellet deminueret ex legato, tunc mulieri ipso jure quinque librae auri debebuntur, nec doli⁴¹ mali exceptio nocebit adversus petentem. — § 2. Quod si ita legasset uxori, Aurum, quod ejus causa paratum erit: tunc rectissime scribit Quintus Mucius, ut haec scriptura habeat in se et demonstrationem⁴² legati, et argumentum: ideoque ipso jure, alienata libra auri, amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione, nec erit utendum distinctione, quae ex causa alienaverit testator.

35. PAULUS, [lib. 14 Responsorum].

Titiae amicae meae, cum qua sine mendacio vixi, auri pondo quinque dari volo. Quaero, an heredes ad praestationem integram materiae auri, cod. — 40. L. 11, § 14, supr. de legat. 3. — 41. L. 19, in fin. infr. de reg. jur. — 42. Immo vid. l. 6, supr. de legat. 1; l. 85, in fin. supr. de legat. 3.